

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

**ERMITA DE LA
MARE DE DÉU DE LA RIERA
LES BORGES DEL CAMP**
de
Ferran Jové i Hortonedada
i
Agustí Pàmies i Freixas

Fulletó editat amb motiu de les
Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya
Les Borges del Camp, setembre del 2001

**ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE LA RIERA
LES BORGES DEL CAMP**

Amb motiu de les **Jornades Europees del Patrimoni a Catalunya**, s'ha organitzat una jornada de portes obertes a l'entorn del nostre bell i modernista Santuari Marià, actes que ajudaran a la divulgació d'aquest monument de l'arquitectura de principis del segle XX. Amb aquest motiu, s'ha cregut que seria escaient de fer un fulletó històric sobre l'ermita de la MARE DE DÉU DE LA RIERA, tan estimada per tots els borgencs i borgenques.

Jornades europees del patrimoni a Catalunya

© Ajuntament de les Borges del Camp

Setembre del 2001

ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE LA RIERA: 1904, (1939), 1954

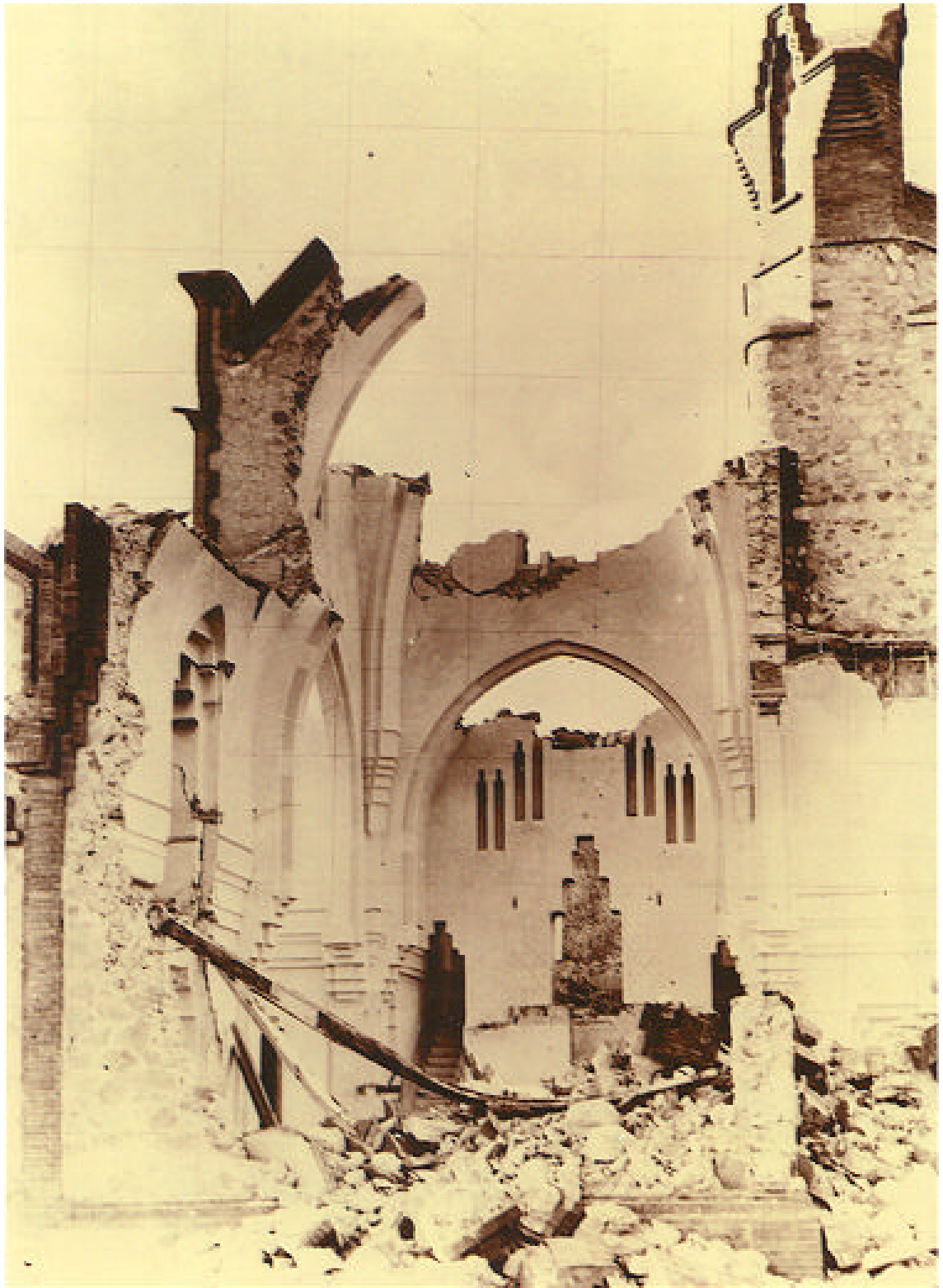
Per Ferran Jové i Hortonedà

Just entrada la tardor de l'any 1901, era el dia 7 d'octubre, moria a Barcelona la senyora **Magdalena Martorell i Ferrer**, la que hem conegut com a Senyora de Gener (homenatjant més el seu marit que a ella mateixa, tot i ser ella la benefactora). La senyora Magdalena Martorell, dictava el seu testament poc més d'un any abans del seu òbit, en el qual feia una important deixa destinada a la reconstrucció de l'ermita de **Sant Bartomeu**, anomenada posteriorment de la **Mare de Déu de la Riera**. La senyora Magdalena, una devota borgenca, havia resat sovint en el vell ermitori i tot li inspirava una gran devoció i prou afecte perquè l'estat de vellura del santuari fos motiu de preocupació per la benemèrita borgenca i determinés fer alguna cosa de cara a la seva conservació. D'aquí, doncs, la seva deixa, que va fer amb la menció expressa que l'antiga capella de la seva devoció fos reconstruïda, en el sentit de restaurada, no pas enrunada i feta de nou.

Els marmessors, però, tots forasters, no foren del mateix parer i contrariant els sentiments de la testadora, també els dels vilatans, decidiren unilateralment enrunar l'històric edifici, sense que valguessin de res les protestes de les autoritats de la vila i dels borgencs. El multiseular edifici, potser sense cap mena d'estil definit almenys segons els arguments dels marmessors, però evidentment carregat de devoció i de tradició seculars, va caure per una decisió forastera i inapel·lable.

Un pic enrunada la vella fàbrica del segle XII (març de 1903), la nova ermita es va construir, en teoria, segons el projecte de l'arquitecte reusenc **Francesc d'A. Berenguer i Mestre**, amic íntim i deixeble de Gaudí, però va ser signat per **Jaume Vagó** per la senzilla raó que Berenguer encara no tenia el títol (1). Poques setmanes després d'enrunada, començava la construcció de la nova i modernista fàbrica, i s'acabava al final del mateix any. Lamentablement, però, el projecte de l'arquitecte Berenguer no va ser executat tal com requeria l'obra de nova creació i, un pic acabada, mossèn **Josep Iglésies**, rector de la parròquia, va fer una llarga llista de mancances, llista que va ser presentada a les autoritats de la vila i al senyor arquebisbe, monsenyor **Tomàs Costa i Forneguera**, els quals sembla que reclamaren als marmessors que corregissin les irregularitats o mancances detectades, però la documentació fa pensar que no se'n va poder treure gaire cosa en clar.

A desgrat de l'oposició tenaç i enèrgica que havia portat mossèn Iglésies, no li tocà més remei que haver de cedir, obeint les ordres de llurs superiors eclesiàstics, però l'ermita no va ser beneïda fins a la vigília de santa Marina, és a dir, el dia 17 de juliol de 1904, per tal de poder celebrar, l'endemà, l'aplec que en aquesta diada es celebrava cada any en honor d'aquesta santa, una imatge de la qual venerem a l'altar del Santuari. L'ermita va ser beneïda, però la imatge de la **Mare de Déu de la Riera** no va ser traslladada al seu nou palauet fins el dia 8 de desembre, festivitat de la Pusíssima Concepció, cosa que confirma que hi havia malestar i descontentament pel comportament dels marmessors.

Una de les primeres fotografies després dels fets del gener de 1939

En un altre ordre de coses, direm que la nova construcció xocà força amb els gustos de l'època i va ser objecte de crítiques diverses, no pas a nivell local, però sí a nivell comarcal. Però el modernisme s'anava imposant amb força i els borgencs i borgenques no només s'hi van avesar ben aviat, sinó que la singularitat de la nova fàbrica anà creant un fort sentiment d'admiració i fins i tot de noble orgull, però sobretot de devoció, de manera que el vell edifici, sinó s'arribà a oblidar del tot, perquè encara ens dol ara, s'acceptà de bon grat la nova casa de la Mare de Déu de la Riera i de Sant Bartomeu.

Els fets bèl·lics de 1936 van originar la crema de tot el mobiliari, imatges, exvots i objectes de devoció del santuari, però va ser respectada, gràcies a la iniciativa de l'alcalde republicà, la venerada talla romànica de la Riereta i també, inicialment, l'obra de fàbrica, que va ser habilitada com a polvorí i s'hi va emmagatzemar material de guerra durant bastants mesos. La reculada de l'exèrcit republicà, fortament fustigat per les tropes feixistes revoltades il·legalment contra la República, va significar la seva destrucció.

Efectivament, era el dia 14 de gener de 1939, a hora baixa (just s'havia post el sol), recordo que als infants ens van fer anar als refugis -on també hi havia gent gran- tot d'una es va sentir una forta explosió i el terra del refugi tremolà fortament uns instants..., després només se sentien els plors de les dones...: l'ermita de la **Mare de Déu de la Riera**, bastida amb prou controvèrsia feia 35 anys, havia caigut aterrada per la misèria humana. Va ser una destrucció tan tardana com absurda i del tot inútil.

Quinze anys després, la iniciativa de mossèn **Joan París**, rector de la vila, home de moltes hores de Sagrari i d'una gran devoció mariana, va fer possible la seva reconstrucció. La col·laboració econòmica, també moral, de tota la vila, i la de molts borgencs que residien fora vila, inclosos molts dels exiliats per motius polítics, la va fer possible. La reconstrucció es va fer seguint fidelment, tant com va ser possible, el projecte original, però per manca dels plans (aleshores es desconeixia que l'arquitecte Berenguer n'era l'autor) es va reedificar seguint els amidaments de les restes que s'havien conservat en peu i l'ajuda de diverses fotografies que la gent guardava a casa seva.

El dissabte, dia 16 i el diumenge, dia 17 d'octubre de 1954, es va beneir amb gran devoció i fervor la que en diríem segona versió del santuari modernista, que és la que ha arribat fins als nostres dies. Cal remarcar que durant aquests actes, es va beneir, també, el retaule d'alabastre de l'Altar Major de l'Església. Va ser una gran festa, d'aquelles que es recorden tota la vida, i les Borges va aparèixer amb tots els carrers enramats i engalanats, que feien un pam de goig. Una mostra, a la següent pàgina, és la instantània de l'entrada l'actual carrer Verge de la Riera, *calle de los Mártires* d'aleshores

Unes causes externes, ben alienes a la voluntat i devoció dels borgencs i borgenques, van fer que el nostre santuari, només en mig segle, hagués patit tres mutacions. Una altra causa externa, també aliena, evidentment, va fer que l'any 1981 la venerada Imatge hagués de ser traslladada (per a ser custodiada i protegida) i retinguda indefinidament a l'Església de la vila, la qual cosa ha significat una sensible, molt sensible, minva devocional envers el nostre joliu Santuari Marià [però també del culte a l'apòstol Bartomeu] modern en la seva versió actual, però multiseular en la devoció dels tascalencs i dels borgencs. Crec que els devots i les devotes de la vila hauríem de reconsiderar la nostra còmoda positura de quedar-nos a la vila per a venerar la Mare de Déu i esforçar-nos una miqueta més, «guanyar-nos», amb passejades dominicals, festives o d'entre setmana (ara que molts podem) l'afecte sublim de la **Mare de Déu de la Riera** anant a postrar-nos als seus peus, al seu oratori de l'Ermita, allí precisament on va voler que la portessin quan -segons la tradició secular- després de trobar-la el pastor, escollí aquell indret amb preferència especialíssima, i on l'han venerada secularment els nostres predecessors i nosaltres mateixos fins l'any 1981.

És una herència molt preuada que vam rebre dels nostres avantpassats, també de la senyora **Magdalena Martorell**, amb la seva deixa. Seria bo que, amb la mateixa intensitat devocional que la vam rebre i que l'havíem seguit fins fa vint anys, la lleguéssim als nostres successors. Que la comoditat i la rutina no ofeguin, ni traixin, la nostra tradició.

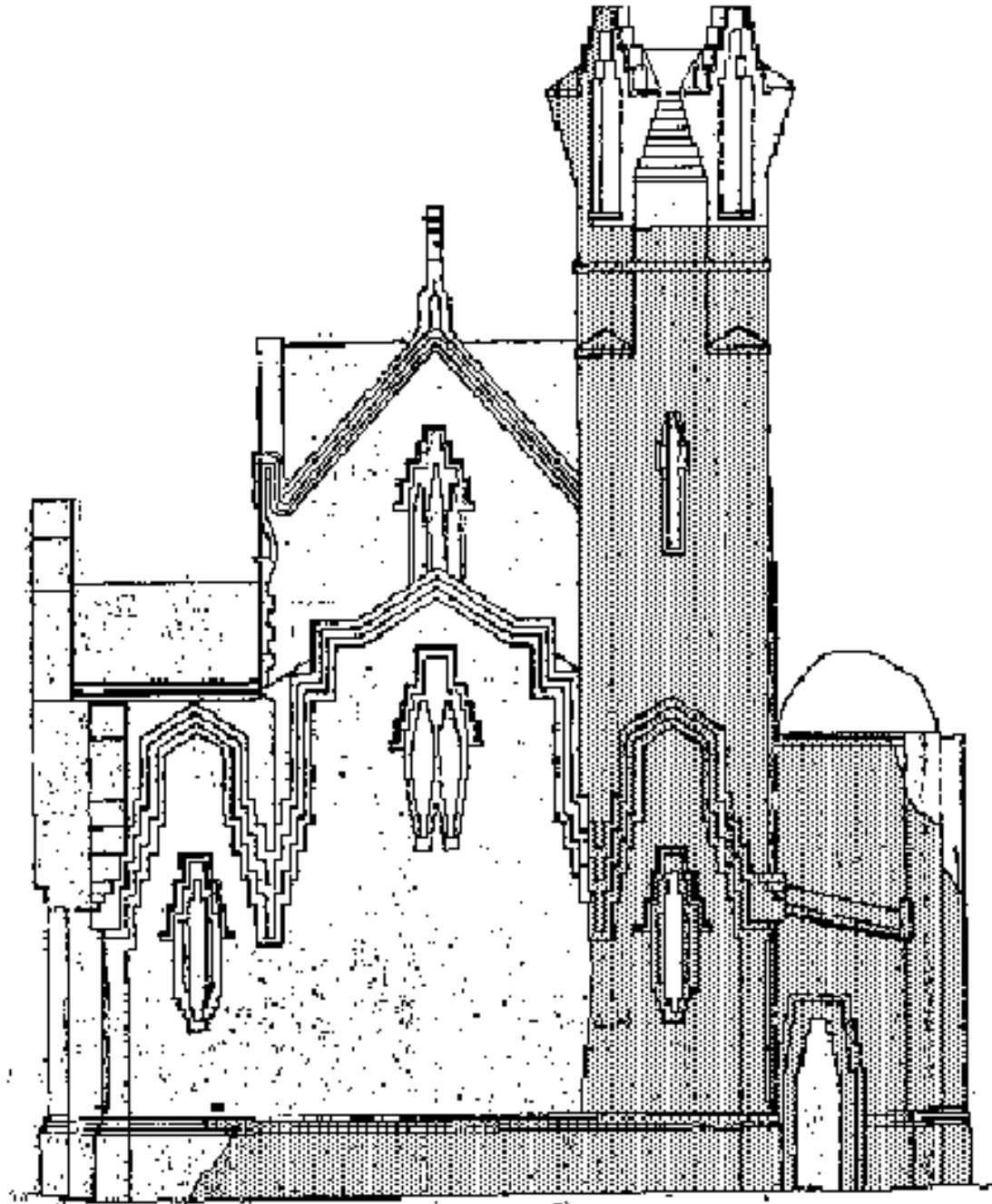
Inicis de la dècada de 1950

CADA COSA AL SEU TEMPS

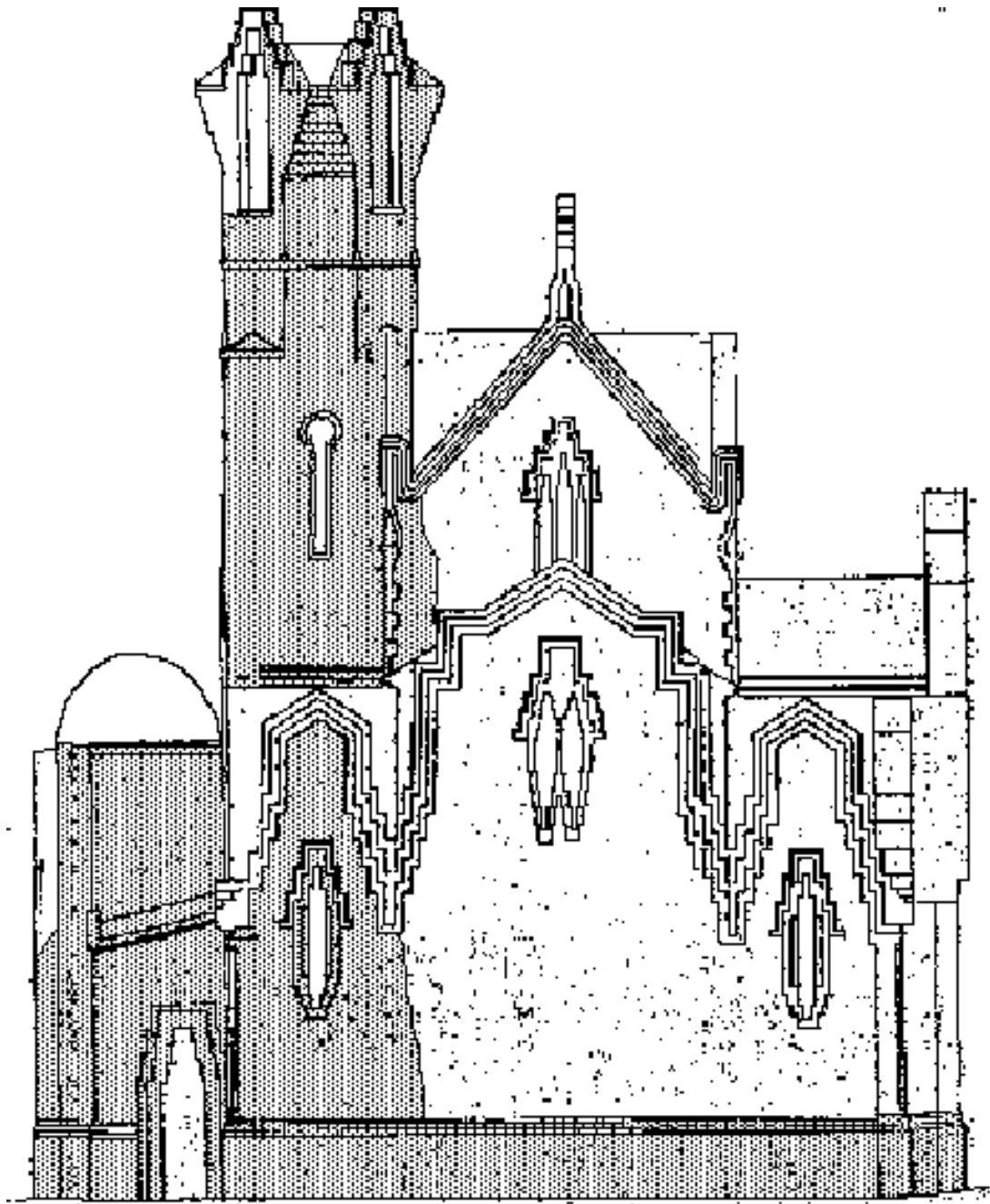
Per Agustí Pàmies i Freixas

Segles i segles d'història ens contempen quan trepitgem el terra dels voltants de la nostra ermita. Troballes que s'han realitzat fins el dia d'avui, així ho demostren:

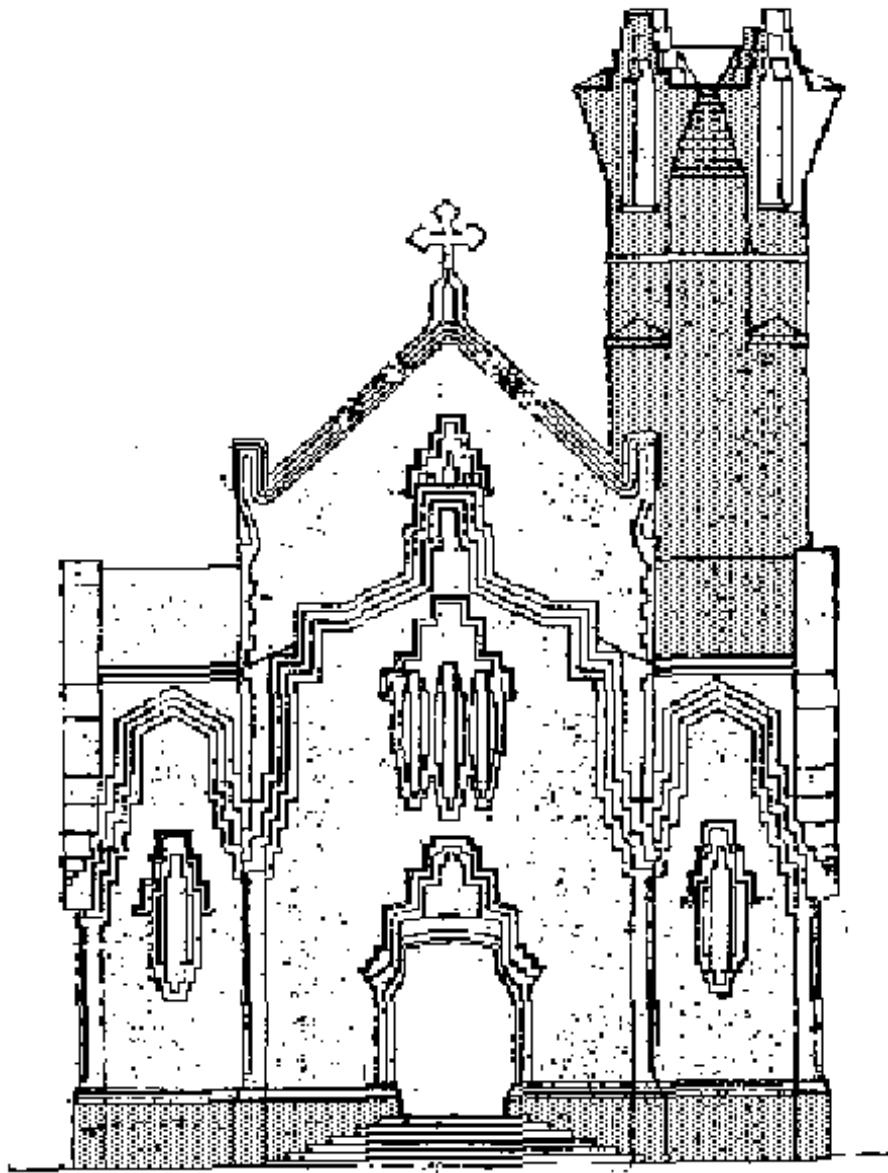
- Al marge dret de la riera, i a uns dos-cents metres de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, es trobà una pedra basàltica en forma de destrat del tipus cònic. El doctor Salvador Vilaseca li atribuï una antiguitat del temps del Neolític (període a comptar des de cinc mil a tres mil anys aC.) i assenyala que podia haver servit de pic de miner a les mines dels Crossos que es troben al peu del cingle Roig (Triàsic inferior) i Blanc (Triàsic mitjà) d'Arbolí. Es conserva al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, de Reus.
- El fragment de l'anomenat sarcòfag Quintus Clodius, trobat a les Parades de Sant Bartomeu, prop de l'actual ermita de la Mare de Déu de la Riera. Es tracta de la part inferior i un tros del frontal de l'arca sepulcral d'un sarcòfag d'estil romà que fou tallat en pedra calcària grisa. Datat del segle III dC., per la seva tipologia, es tracta d'una peça de l'escola romana. Actualment es troba dipositat al Museu Diocesà a Tarragona. El sarcòfag juntament amb troballes de diverses mostres de ceràmica romana recollides en superfície constata la presència de poblament durant la dominació romana del Camp i, fins i tot, l'enclavament d'una vil·la romana.
- Les esteles funeràries discoïdals que assenyalaven els túmuls al fossar de Sant Bartomeu, la creu gòtica de pedra que presidia la plaça davant l'esglésiola, les restes de la pila baptismal i altres pedres amb creus patents demostren una gran activitat durant l'edat mitjana al voltant del santuari de Sant Bartomeu. Les dovelles de la portalada es van aprofitar per a formar sengles pedrissos: els dos bancs de pedra adossats a la façana principal de l'actual ermita.
- La construcció modernista de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera (1903-1904), la seva parcial destrucció (1939) i la seva reconstrucció (1954) queden reflectides en els dibuixos i fotografies d'aquest fulletó. Als dibuixos, les parts més enfosquides corresponen a la construcció inicial i les parts més clares a la reconstrucció, a la meitat del segle XX.

Façana nord

Façana sud

Façana est